

ΕΦΗΜΕΡΙΣ

ΤΙΜΗ ΕΥΝΑΦΟΜΗΣ

ΑΘΗΝΩΝ	Ετ. Δρ. 80	Εξ. Δρ. 12	Τρ. Δρ. 6
ΕΠΑΡΧΙΩΝ	» » 25	» » 10	» » 10
ΤΟΥΡΚΙΑΣ	» » 40	» » 20	» » 12
ΑΙΓΥΠΤΟΥ, ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ	» » 45	» » 22	» » 14
ΔΟΙΩΝ ΧΩΡΩΝ	» » 30	» » 20	» » 16

Ἡ συνδρομὴ ἀρχεται ἀπὸ τῆς πρώτης ἐκάστου μηνός.

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Α. ΚΟΡΟΜΗΛΑΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΟΔΟΣ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 40

Τὰ γραφεία εἰσιν ἀνοικτὰ μέχρι τοῦ Μεσονυκτίου.

ΤΙΜΗ ΚΑΤΑΧΩΡΙΣΕΩΣ

ΑΓΓΕΛΙΩΝ: Ὁ στίχος ἀπαξ λεπτὰ 25. — Δις λ. 20. — Πεντάκις λ. 15. — Δεκάκις λ. 10.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΩΝ: Ἐν ταῖς Διατριβαῖς ὁ στίχος λ. 30. — Ἐν ταῖς Παντοίοις λ. 20. — Ἐν ταῖς Πληροφορίαις δρ. 1. — Ἐν ταῖς Εἰδήσεσι δρ. 3. — Ἐν ταῖς Πινακίδαις δρ. 5.

Τιμὴ ἐκάστου φύλλου λεπτὰ 10.

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ. — Μιχαὴλ ἐπιτάκου Συναδων. — Comm. du Corps de N. S. J. C. — Ἀνατολὴ ἡλ. ὥρ. 4 λ. 38. — Δόσις δρ. 7 λ. 49. — Σελήνη 22 ἡμερῶν.

ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

ΚΩΝ(ΠΟΛΙΣ, 22 Μαΐου. Ὁ Σάββας παῖς διωρίσθη γενικὸς τοικῆς Κρήτης. Σήμερον ἀνεχώρησε μεταβιβαίνων εἰς τὴν θέσιν του. ΒΕΡΟΛΙΝΟΝ 21 Μαΐου. Ἡ αὐτοκράτειρα Λυγούττα ἀσθενεῖ. ΜΑΔΡΙΤΗ 21 Μαΐου. Ἡ χοῖρα ἐπιτείνεται ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ βαλυντίας.

ΛΟΝΔΙΝΟΝ 21 Μαΐου. Κατ' εἰδήσεις ἐκ Καλκούτας, ἐν Κιτσε-ῖρ ἡρθήθησαν πολλὰς καὶ ἰσχυρὰς δονήσεις σεισμοῦ.

ΠΑΡΙΣΙΟΙ, 21 Μαΐου.

Ἑλλήν. δάνειον τῶν 60 ἐνατομ.	400.
Ἑλλήν. δάνειον τῶν 5 %	335.
Γαλλικὴ ράντα	109.90
Ἡνωποιημένον Αἰγυπτιακὸν	326.
Ὁθωμ. δάνειον converti	47.
Συνάλλ. Λονδίνου	25.20

Καθὰς

ΛΟΝΔΙΝΟΝ, 22 Μαΐου. Ἀγγέλλεται ὁ θάνατος τοῦ πρίγκιπος Αντωνίου Hohenzollern Sigmaren.

Ἀγγλικὰ πάγια	99 ³ / ₄
Αἰγυπτιακὸν 5 %	86 ³ / ₄
Ἡνωποιημένον Αἰγυπτιακὸν	64 ¹ / ₂
Τουρκικὸν 5 %	46 ³ / ₄
Ἑλληνικὸν δάνειον 1824—25	Διρ. 87. 0

Πρόύτερ

ΠΟΛΙΤΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Αἱ ὑπεφίξι, τὰς ὁποίας ἐγέννησεν ἡ παράγοδος ἐκείνη τοῦ κατὰ τοὺς λόγους περιόδου ἡ ὑποκατάστασις κατὰ τοὺς λόγους

δρα ὅσον σήμερον ἐπὶ τὰ πολιτικὰ πράγματα τοῦ τόπου, ῥαχδία ἐπὶ λ-
θον τὰ ἀποτελέσματα τῆς προχωρήσεως τῆς ἀληθείας ταύτης, δύ-
ναται τις νὰ συμπεράνῃ ποῖον ἔσται τὸ μέλλον τῆς νῦν συγ-
τουμένης Βουλῆς, αἱ οἱ ἐν αὐτῇ προέχοντες δὲν σπεύδουσιν νὰ ἀνα-
στείλωσι τὰς ἐκδηλουμένας τάσεις. Ἰδίως δὲ καθῆκο νῆχει ἡ Κυ-
βέρνησις καὶ ὁ πολυπείρος αὐτῆς προπαρασκευαστικὸς νὰ χαλκωγῇ
τοὺς φίλους αὐτοῦ καὶ ἀποτρέψῃ ἀπὸ τοῦ Κοινοβουλίου, ἀπὸ τοῦ
ὁποίου ἐξαρτᾷ τὴν προχρηματοποίησιν τῶν πολιτικῶν του σχεδίων,
τὸν κίνδυνον τῆς προώρου προχωρήσεως. Ἡ δυνάμις, ἡ ἐπιστατηρί-
σις σήμερον τὴν Κυβέρνησιν εἶναι πλέον ἢ ἐπαρκής, ὅπως ἀνέτως ἐρ-
γασθῇ ἐν τῇ κοινοβουλευσίᾳ. Ὁ δὲ ἀπληστὴς ἀσύγγνωστος, ὃν
ἐπεζητεῖτο ἡ αὐξησις τῆς οὐδέποτε ἄλλοτε Κυβερνήσεως ὑπὸ μέζο-
νος ἡκολουθεῖτο πλειοψηφίας. Ἡ πληθώρα τῆς ἀριθμητικῆς δυνά-
μεως παρ' ἡμῖν δυστυχῶς φέρει ἐπὶ τὴν ἀδυναμίαν. Περὶ τῆς
πλειοψηφίας δύναται τις νὰ εἴπῃ τὸ τῶν παλαιῶν, ὅτι, οὐ τὸ κτή-
σασθαι ἀλλὰ τὸ τηρῆσαι ἀμύηκον διότι γνωστὸν εἶναι πόσον στοι-
χίζει ἡ πρὸς τὴν Κυβερνήσιν διδομένη ὑποστηρίξις παρ' ἐλάττου
βουλευτοῦ, καὶ πόσον εὐκολοὶ αἱ μεταστάσεις καὶ πόσον ρα-
χδία διαδέχονται ἀλλήλας, ἐν βραχείᾳ τιλλουσι τὴν μίαν πτέρυγα
καὶ πικνοῦσι τὴν ἑτέραν.

Μὴ λησμονῶσι δὲ οἱ περὶ τὴν Κυβερνήσιν ὅτι ἡ μεταλλογῇ τῆς
δυνάμεως τῶν κομμάτων κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους γίνεται
πολλῶ ἀνταρθεσίᾳ ἢ ἄλλοτε. οἱ δεσμοὶ οἱ συνδένοντες τοὺς ὁπ-
δοὺς τῶν κομμάτων πρὸς τοὺς ἡγέτας διὰ πολλοὺς λόγους ἔχ-
λαρῶθησαν καὶ ὁσμήραι χαλκρῶνται αἱ ἀξιώσεις τῶν βουλευτῶν
ὡς ἐκ τῶν ἐπαρχικῶν ἀνταγωνισμῶν ὑπερηυχίσθησαν ἰδίως δὲ
ἐν τῇ νῆα βουλῇ τὸ κακὸν τοῦτο προβλέπεται μείζον, ὅτι πλεί-
στοι ἐπέτυχον κατὰ τὰς τελευταίας ἐκλογὰς οὐχὶ διὰ τὴν ἰδίαν
αὐτῶν ἐπιρροὴν ἀλλὰ διὰ τὸ ἐπιρροὴν τοῦ ρεύματος, τὸ ὁποῖον πρέ-
σσει τοὺς πολυπληθεῖς καὶ ἰσχυροὺς ἄλλως, φίλους τῆς πρῆν Κυ-
βερνήσεως. Οἱ νεόφυτοι οὗτοι κατ' ἀνάγκην οὐ εἶναι ἀπληστῆρες,
οὐχὶ βεβαίως ἐξ ἐλευθερίας προαίρεσιν ἀλλ' ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς

ὕπ' ὅσιν οἱ ἀποτελοῦντες τὴν πλειοψηφίαν τοῦ κοινοβουλίου ὀ-
φείλουσι νὰ ἐργασθῶσιν ὅπως ἐλκύσωσιν εἰς ἐκτουτὸς τὴν ἄμεσον
ἐμπιστοσύνην τῆς κοινωνίας, βεβαίως δὲ δὲν δύνανται νὰ ἐπιτύχωσι
τοῦτο διὰ πράξεων ἀποκρουσμένων ὑπὸ τῆς κοινῆς συνειδήσεως.

Ὁ δὲ ἦτο λυπηρὸν αἰ τὸ κόμμα, εἰς ὃ ἔλαχεν ἡ διαχείρισις τῶν
κοινῶν, τοιαύτην ποιήσεται κατάχρησιν τῆς ἰσχύος, μεθ' ἧς ἡ ἐμ-
πιστοσύνη τοῦ ἔθνους περιέβαλεν αὐτό. Ἡ κατάχρησις αὕτη θὰ
ζημιώσῃ αὐτὸ τοῦτο ἀλλὰ καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ τόπου, τὰ ὁποῖα
ἀπαιτοῦσιν, ἵνα μὴ κλονηθῇ ἀπὸ σήμερον ἡ περὶ τοῦ βιωσίου τῆς
Κυβερνήσεως πεποίθησις. Ὁ δὲ μέγιστος ἀτύχημα διὰ τὸν
τόπον αἰ οἱ σήμερον κυβερνῶντες ἐξέπιπτον ταχέως τῆς ἀρχῆς.
Τὸ συμφέρον τοῦ τόπου ἀπαιτεῖ, ἵνα ἡ ἐνεστῶσα Κυβέρνησις πα-
ραμείνῃ ἐπὶ πολὺ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ καὶ ἀσχοληθῇ ἀπερισπάστως εἰς
τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ προγράμματός της, ἵνα δυνήθῃ ὁ ἥλιος νὰ
κρίνῃ περὶ τῆς ἱκανότητος αὐτῆς ὡς Κυβερνήσεως, ὅπερ εἶναι πολὺ
διάφορον τῆς ἱκανότητος αὐτῆς ὡς ἀντιπολιτεύσεως.

Οἱ λόγοι οὗτοι πρέπει νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τὰς κρατούσας νῦν
γνώμας ἐν τῇ πλειοψηφίᾳ καὶ νὰ διδῶσιν αὐτὴν ὅτι αὐτόχρομα
αὐτοτονίαν μελετῶσιν οἱ συμβουλευόντες, ἵνα αἱ ἐξελέγξεις γέ-
νυνται κατὰ τὴν παλαιὰν ἐκείνην μέθοδον, τῆς ὁποίας τοὺς πικροὺς
καρποὺς πρῶτοι οἱ ταύτη χρησάμενοι ἐγεύθησαν. Ἡμεῖς μετὰ λύ-
της θὰ ἴδωμεν τὴν μεγάλην ἐν τῇ κοινοβουλευσίᾳ δυνάμιν ἀσθε-
μένην πρὶν ἢ παραχάγιαι ἄξιον ἐκτουτῆς καὶ τῆς τύχης ὑπ' ἧς ἡ-
νοήθη.

ΠΙΝΑΚΙΔΕΣ

Ἡ ἐργασία τῶν ἐξελέγξεων ἐν τοῖς τμήμασι προχωρεῖ βραδέως,
ἴσως δὲ ἀκόμη παρέλθωσιν ἀρκεταὶ ἡμέραι πρὶν ἢ περατωθῇ ἐντε-
λῶς. Τὸ τοιοῦτο προήλθεν καὶ ἐνεκα τῶν πολλῶν ἐνστάσεων αἰ-
τινὰς σωρηδὸν ἐφέτος καὶ διὰ λόγους ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀσημάντους
ἢ ἀνυποστάτους ὑπεβλήθησαν παρὰ τῶν ἀποτυγνόντων εἰλῶν κυ-

παριουτέως; Γιοργός, κηρύμμενος εκυτου, εις τα πρώτα βήματα του πολιτικού του σταδίου δεν θά φανή υπαίτιος τραγελαφικῶν κατὰσκευασμάτων, οἷα προέρχονται πάντοτε ἐκ συνδυασμοῦ ἐτερογενῶν πραγμάτων." Ἡ νύ γείνη ὡς πρέπει ἢ νὰ μὴ γείνη καθόλου!

Γ'. ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ.

Ο ΑΠΟ ΚΑΝΑ ΤΗΣ ΓΑΛΙΛΑΙΑΣ ΛΙΘΟΣ ΚΑΙ Η ΤΟΥΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ὑπὸ τοῦ † π. Π.

ΝΙΚΗΦ. ΚΑΛΟΓΕΡΑ

Ἡ ἐν τῇ παλαιᾷ τῇ Φιλώτιδος πόλει Ἑλκτεῖα ἀνευρεθεῖσα πρὸ μικροῦ χριστιανικῇ ἐπιγραφῇ, δι' ἣς μαρτυρεῖται, ὅτι ὁ ἐφ' ὃν αὕτη κεχάρακται λίθος αὐτὸς οὗτος εἶναι, ἐφ' οὗ ὁ Κύριος κατὰ τὸν ἐν Κανᾷ γάμον ἀνακληθεὶς ἐποίησε τὸ πρῶτον θαῦμα τῆς τοῦ ὕδατος εἰς οἶνον μεταβολῆς, οὐ μόνον εἰς τοὺς χριστιανικῶς ἀρχαιολογοῦντας, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας τοὺς ἀκριβέστερον τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα διασώζοντας λόγου ἀξίαν πάντως παρέχει ὑπόθεσιν. Νῦν μάλιστα, ὅτε τὸ χριστιανικὸν τοῦτο μνημεῖον μετεκομίσθη εἰς Ἀθήνας καὶ πρόκειται εἰς θέαν κοινήν, ἐπιβάλλουσα, νομίζομεν, πρὸς τὴν ἡ ἀνάγκη τῆς μετ' ἐπιστάσεως ἐρεύνης αὐτοῦ, ἵνα οἱ τοῦτον θεώμενοι, εἵδῃσιν ἔχοντες ἀκριβῆ τῆς ιστορικῆς αὐτοῦ καταγωγῆς, προφυλάσσωσιν ἑαυτοὺς ἐκ γνῶμῶν καὶ κρίσεων τοσούτον ἀτόπων, ὅσον καὶ ἀμελετήτων.

Ἐπειδὴ δὲ ἀπεστῆλμεν παρὰ τοῦ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργείου, ἵνα παρὰλλήλωμεν τὸν λίθον καὶ ἐπιτοσίως τὰ κατ' αὐτὸν ἐξετάσωμεν, καθήκον κρίνομεν, ἵνα τὰς τε ἡμετέρας περὶ τοῦ προκειμένου χριστιανικοῦ μνημείου σκέψεις, ὡς καὶ τὰς κυριωτέρας τῶν ἐπὶ τόπου πληροφοριῶν, ἅς συναλεξάμεθα, ἐκθέσωμεν δημοσίᾳ χάριν τῶν φιλομαθῶν.

Γνωστὸν, ὅτι πάντα τὰ ἱερὰ μνημεῖα, τὰ οἰκνῆδηποτε τοῦ Σωτῆρος ἐνέργειαν δεικνύοντα, εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς σέδασμοῦ ἀπείρου παρὰ πάντων τῶν χριστιανῶν ἠξιοῦντο. Τούτου εἰς δεῖξιν ἡδυνάτο τις ραδίως τόλους ὁλοκλήρους νὰ πληρώσῃ μαρτυριῶν. Οἱ πάντες δηλονότι ἐπίστευον ἀδιστακτικῶς, ὅτι

»Εἰς λίθον λάβη τις (ἐκ τῶν ιστορικῶν τῆς

»ἱερᾶς Γῆς μνημείων) ἢ κόνιν τὴν τυχοῦσιν,

»Ἀπαλλαγὴν εὐρίσκειται πάντων τῶν ἐναντίων (α)».

Ἡ δὲ καὶ μὲν ὁ σαρκεὶς οὗτος ἢ ἱκανὸς νὰ συντελεσθῇ εἰς τε περιτρούρησιν καὶ διακωπὴν αὐτῶν ἀπὸ τῆς λήθης, φανερόν. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτοις διὰ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν τούτων διαδόχων ἢ περὶ τῶν τῶν τόπων, ἐν οἷς ὁ Κύριος ἐθαυματούργησεν, διέτριψεν, ἐδίδασκεν ἢ ἔπαθε μετεδίδετο συνεχῆς. Ἡ τῶν ἐπισκόπων τῆς τῶν Ἱεροσολύμων ἐκκλησίας διαδοχὴ προὔβαινεν ἀδιάκοπος. Ἡ εἰς Ἱεροσόλυμα συρροὴ τοῦ λαοῦ παντὸς γένους καὶ πάσης φυλῆς τε καὶ τόπου ἤρξεν ἀπὸ τοῦ Α' μ. Χ. αἰῶνος. Καὶ συγγραφεῖς δὲ ἀπὸ τοῦ Εὐσεβίου μέχρι τῶν μεταγενεστέρων χρόνων οὐκ ἐπύκνυντο ἱστορικὰ ὑπομνήματα, περιγραφὰς καὶ ὁδοιπορικὰ τῆς ἁγίας Γῆς γράφοντες. Ὡς ἐλλόγως δυνάμεθα εἰπεῖν, ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἐτήρηζον ἀνέκαθεν ἐπὶ παραδόσεως ἐδράκας τε καὶ ἀμεταβλήτου τὰ σωτήρια σύμβολα, τὰ ὑπομνήματα καὶ γνωρίσματα τῆς διὰ σαρκὸς ἐπιδημίας τοῦ Σωτῆρος καὶ τὰ ἔχοντα τὰ ἱερὰ τῆς θείας αὐτοῦ ἐνανθρωπήσεως (6). Ταῦτα, ὡς ἐν παρόδῳ, πρὸς τοὺς τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς Περρωνιστάς, παρ' οἷς εὐρύτα τε καὶ κομψότες, ὅς δ' εἰπεῖν, καὶ ἐλευθεριότες περὶ τε μέρωσιν, περὶ τε

τῆς θείας αὐτοῦ ἐνανθρωπήσεως β). Ταῦτα, ὡς ἐν παρόδῳ, πρὸς τοὺς τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς Πυρρωνιστάς, παρ' οἷς εὐρύτα τε καὶ κομψότης, δὲ δ' εἰπεῖν, καὶ ἐλευθεριότης περὶ τε μύθοισιν, περὶ τε ἀγωγῇ καὶ τρόποις κρίνεται τὸ ἀπειδῶς καὶ ἀνευλαβῶς πάντοτε περὶ τῶν ἱερωτάτων λαλεῖν.

Ἀλλὰ μετὰ τὸν πάντων τῶν τῆς ἁγίας Γῆς μνημείων φαίνεται, ὅτι κατὰ τινὰ ἰδιόζοντα λόγον τὰ τῆς μικρᾶς πόλεως Κανᾶ λίαν πρωΐως προὐκάλεσαν ἐξαιρετικὴν τῶν χριστιανῶν εὐλάβειαν. Κατὰ τὴν ἱερὰν γραφὴν (Ἰωάνν., θ', 1—11) ἐν Κανᾷ ὁ Σωτὴρ ἐποίησε τὴν ἀρχὴν τῶν σημείων· ἐκεῖ ἐφηνέρωσε κατὰ πρῶτον τὴν τῆς Θεότητος αὐτοῦ δόξαν· ἐν αὐτῇ τέλος οἱ Ἀπόστολοι ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν, ὡς εἰς τὸν πατρὶ Θεοῦ ἀποσταλέντα Μεσσίαν. Ἐπομένως, πᾶς τις κατανοεῖ ραδίως, ὅτι πάντα τὰ εἰς τὴν πρώτην τοῦ Σωτῆρος φανέρωσιν ὑπουργήσαντα, ὁ οἶκος δηλαδὴ ἐν ᾧ ἐτελέσθη ὁ γάμος· ὁ λίθος ἐφ' οὗ ἐν τῷ τοῦ γάμου συμποσίῳ ἀνεκλήθη· αἱ ὕδριαι, ἐν αἷς τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον μετεβλήθη, καὶ αὕτη ἔτι ἡ δεξιμενὴ, ἐξ ἧς ἡ ἐτλησεν τὸ εἰς οἶνον μεταβληθὲν ὕδωρ, ἔπρεπε νὰ κατατεῶσιν ἀντικείμενα σεβασμοῦ προσφιλέστατα.

Περὶ τούτων ἡ παράδοσις προσέθη συνεχῆς σχεδὸν μέχρις ἡμῶν, ὡς ὁ λόγος παρακατιῶν δηλώσει. Μόνον δὲ τοῦ λίθου, ἐφ' οὗ ὁ Κύριος ἐν τῷ γάμῳ κληθεὶς ἀνεκλήθη, τὰ ἔχνη ἐξηφηνίσθησαν, καίτοι μέχρι τῆς ἑκτῆς ἐκατονταετηρίδος ὡς κειμήλιον ἐν Κανᾷ ἐτηρεῖτο, καὶ εὐλαβῶς τοῖς περιοδεύουσι προσκυνηταῖς ἐδεικνύετο. Ἐκ δὲ ἀποδειχθῆ, ὅτι αὐτὸς οὗτος εἶναι ὁ νεωστὶ ἐν Ἑλατεῖα ἀνευρεθεὶς, καὶ βεδοιωθῆ διὰ τῆς ἐρεῦνης ἡ ταυτότης, μέγα ἀναντιρρήτως καὶ προσφιλέστατον τὸ εὑρημα. Ἡμεῖς τὸ καθ' ἡμᾶς, οὐδεμίαν ἔχοντες ἀξίωσιν, ὅτι λύομεν καθ' ὅλα τὸ τῆς ταυτότητος πρόβλημα, ἐκτιθέμεθα ἀπλῶς τὰς ἡμετέρας κρίσεις, ἵνα πα-

(α) Παρδίκου Πρωτονοτ. τῆς Ἐπίστου (περὶ τὰ 1250 ἀκμάσαντος) ἔκφρασις. Ὁρ. Πιτρολ. τομ. 133 σελ. 927.

(β) Εὐλέθιος ὁ Παμφίλου περὶ τὸ 279 μ. Χ. ἐν Πηλαιοστίνῃ γεννηθεὶς καὶ ἐν ἔτει 315 τῆς ἐν Πηλαιοστίνῃ Καισαρείας ἐπίσκοπος προχειρισθεὶς, ἐν τῇ Εὐαγγελ. αὐτοῦ ἀποδείξει (τομ. Ζ' σελ. 213) τὰδε γράφει. «Πάντα δὲ ταῦτα ἐξεθέμην εἰς παράττασιν τῶν πεπραγμένων ἐπὶ τῇ ἐν Βηθλεὲμ γενέσει τοῦ Σωτῆρος... καὶ εἰς δεῦρο οἱ τὸν τόπον οἰκοῦντες, ὡς ἐκ πατέρων εἰς αὐτοὺς κατελθούτης »πραδότης, τοῖς τὸν τόπον ἱστορίας χάριν εἰς τὴν Βηθλεὲμ ἀφικνουμένοις μαρτυροῦσι, τῶν λόγων πιστούμενοι τὴν ἀλήθειαν διὰ »τῆς τοῦ ἀντροῦδείξεως, ἐν ᾧ τεκοῦσα ἡ Παρθένος κτλ.»

ράσχωμεν ἄλλοις ἀφορμὴν εἰς πληρεστέραν μελέτην τοῦ ζητήματος.

Ὁ ἐν 'Ε' αὐτεῖς ἀνευρεθεὶς ἐκ φαίου μαρμάρου μετὰ λευκῶν φλεβῶν λίθος ἔχει μῆκος μὲν 2 μ. 33, πλάτος δὲ 0 μ. 64 καὶ ὕψος 0 μ. 33. Ἡ ἄνω αὐτοῦ ἐπιφάνεια, ὡς καὶ οἱ δύο πλάγιναι, εἶναι μετ' ἐπιμελείας ἐστιδωμένα, τὸ δὲ κάτω μέρος καὶ οἱ δύο ἄλλαι πλευραὶ ἀκατέργαστοι. Ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν ἐστιδωμένων ἐπιφανειῶν χεῖλος ἱκανῶς προέχον διήκει κατὰ μῆκος τοῦ κάτω μέρους τοῦ λίθου. Καὶ ἐπὶ ταύτης τῆς ἐπιφανείας εἶναι βραδέως χαραχμένη ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή:

† Οὗτός ἐστιν
ὁ λίθος ἀπὸ
Κανᾶ τῆς Γα-
λιλαίας ὅπου
τὸ ὕδωρ οἶνο(ν)
ἐποίησεν ὁ Κ(ύριος)
ἡμῶν Ἰ(ησοῦς) Χ(ριστός).

Ἐν πρώτοις παρατηρήσιον, ὅτι ἡ πρόθεσις ἀ πὸ (Κανᾶ) ὁδηγεῖ ἡμᾶς ἀσφαλῶς εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ λίθος, ἐφ' ὅσον μὲν χρόνον παρέμενεν ἐν Κανᾷ, ἐτέλει ὢν ἀνεπίγραφος καὶ πάνυ εὐλόγως. Διότι ἡ τῶν ἐγχωρίων παραδόσις, συνεχῆς καὶ ἀδιάκοπος ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν μεταδιδόμενη, ἱκανὴ ἦν εἰς μαρτύριον τοῦ λόγου τῆς τε ἱερότητος αὐτοῦ καὶ ἀξίας. Ὅτε δὲ ἐκ Κανᾶ ἀπεκομίσθη, τότε πάντως ἐχαράχθη ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἡ ἀνωτέρω ἐπιγραφή, ἵνα μὴ σὺν προΐοντι τῷ χρόνῳ εἰς λήθην καταντήσωσιν ἢ τε καταγωγὴ αὐτοῦ καὶ ἡ διὰ τὴν ἐπίψυξιν τοῦ θεανδρικοῦ σώματος ἐπισημότης. Ὡς ἐκ τοῦ χαρακτῆρος δὲ τῶν γραμμάτων ἀνέκει πικρῶς ἡ ὑπογραφή εἰς τὴν ἔκτην ἢ ἐβδόμην μ. Χ. ἐκατονταετηρίδα (α).

Ἄλλην παρατήρησιν λίκιν καθ' ἡμᾶς οὐσιώδη προκαλεῖ ἡ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ σύνταξις τοῦ ἐπιρρήματος ὅπου· ἂν δηλαδὴ τοῦτο πρέπει εἰς τὸ Κανᾶ νὰ ἀποδοθῇ, ἢ εἰς τὸ λίθος. Ὁ ἐλλόγιμος κ. Diehl, ἀγνοοῦμεν πῶς παραπληρωθεὶς, ἀπεδέξατο τὴν πρώτην σύνταξιν, καὶ ἐκλόνισεν οὕτως αὐτὴν τὴν βᾶσιν τοῦ ὑπὸ συζήτησιν θέματος, ἐφ' ἧς ὁμολογουμένως οἰκοδόμημα ἀνήγειρε στερεὸν καὶ στέγην ἐπέθετο καλῶς ἐπεξεργασμένην. Διότι λέγει ἐπὶ λέξει: «Δὲν πιστεύω, ὅτι μόνῃ ἡ ἐπιγραφή ἐπιτρέπει νὰ ἀναγνώσκωμεν εἰς τὸ ἐν Κανᾷ θαῦμα τὸ ἐν Ἑλατεῖα εὐρεθὲν μάρμαρον. Ἡ χρῆσις τῆς προθέσεως (γρ. ἐπιρρήματος) ὅπου ρη-» τῶς ἀποκρούει (i) τοιαύτην ὑπόθεσιν. Αὕτη (ἡ πρόθεσις) ὑποδηλοῦν τὸ μέρος ὅπου, τὴν πόλιν ὅπου καὶ ἀναφέρεται ἡμᾶλλον εἰς τὸ Κανᾶ ἢ εἰς τὸ λίθος. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν νῆταῦθα, ὡς εὐθὺς ἐξ ὀρχῆς ἡδυνάτο τις νὰ εἰκάτῃ, αὐτὸς ὁ λίθος, ἐφ' οὗ ἐγένετο τὸ θαῦμα (i). Ἄν τὸ γεγονός τοῦτο ἀναφύεται, τοῦο γίνεται μόνον, ὅπως ὑπομνήσῃ τοὺς πιστοὺς τοὺς τίτλους τῆς δόξης τῆς μικρᾶς πόλεως τῆς Γαλιλαίας. Καὶ πρέπει οὕτω νὰ ἐρμηνευθῇ τὸ κεῖμενον τῆς ἐπιγραφῆς. «Οὗτος νεῖναι ὁ περίφημος λίθος, ὁ ἐλθὼν ἀπὸ Κανᾶ» τῆς Γαλιλαίας, ἐν ᾗ ὁ Κύριος τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον μετέβαλε. Ταῦτα ἐν προοιμίῳ τῆς ἀξιολόγου αὐτοῦ πραγματικῆς ἀποφαίνεται ὁ κ. Diehl. Ἀπερ ὅμως εὐρίσκονται πως, ἐάν μὴ ἡ κρίσις ἡμᾶς ἀπατᾷ, ἀντιφάσκοντα πρὸς ὅσα περὶ τὰ τέλη τῆς αὐτῆς πραγματικῆς λέγει, ὡς κατωτέρω δευχθήσεται.

Ἀλλὰ καθ' ἡμᾶς τὸ τοπικὸν μέρος ὅπου (οὗτος ἐστὶν ὁ λίθος ἀπὸ Κανᾶ, ὅπου... ὁ Κύριος κτλ.) πρέπει ἐξάπαντος νὰ μὴ ἀποδοθῇ εἰς τὸ Κανᾶ καὶ τοῦτο διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους: α') διότι τότε θὰ ἐδήλου, ὅτι οὗτος εἰς ἦν τῶν τυχαίων τῆς πόλεως ἐκείνης λίθων, καὶ ὡς τοιοῦτος ἀπλῶς ἐκείθεν ληφθεὶς, μετηνέχθη ἀλλαχοῦ· β') διότι κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἡ σύνταξις ἀπῆται ἀναρῶν τὴν λέξιν λίθος (=οὗτος ἐστὶ λίθος ἀπὸ Κανᾶ... ὅπου κτλ.) καὶ γ') διότι δυσκόλως θὰ ἐξηγεῖτο πῶς χάριν ἀπλῶς τῶν τίτλων τῆς δόξης τῆς μικρᾶς πόλεως Κανᾶ δὲν μετηνέχθη ἐκείθεν ἀπόνως τε καὶ ἀδαπάνως σμικρὸς τις καὶ εὐμετακόμιτος λίθος, ἀλλ' οὕτω μέγας καὶ ὑπὲρ τὰς χιλιάς ὠκάδας βάρους ἔχων.

Οὐχὶ λοιπὸν τὸ ὅπου εἰς τὸ Κανᾶ, ἀλλ' εἰς τὸ λίθος (=οὗτός ἐστιν ὁ λίθος, ὅπου... ὁ Κύριος κτλ.) Νομίζομεν δέ, ὅτι εἰς πάντα τὸν καὶ μικρὸν ἐπιστήσαντα τὸν νοῦν γίνεται φανερόν, ὅτι τοῦ τὰ γράμματα χαράσσοντος ἡ διάνοια ἀνεφέρετο εἰς μόνον τὸν ἐν Κανᾷ γνωστότατον καὶ ἐπισημώτατον ἱστορικὸν λί-

»Καὶ ἦρα ἐπὶ τῶν ὤμων πλήρη, καὶ προσήνεγκα εἰς τὸ θυσιαστηρίον, καὶ ἐλούσθημεν ἐν τῇ αὐτῇ πηγῇ εὐλογίας χάριν».

Ὡς ἐν παρόδῳ σημειώσαντες, ὅτι τὸ ἐν ἀρατοῖς γράμμασι γεγραμμένον χωρίον »ex quibus hydrae duae ibi sunt (ἐκ τούτων εἰσὶν αὐτόθι ὑδρίαι δύο)» φαίνεται ἡμῖν περσφραγμένον, τοῦ ἐξ quibus ἀνανταποδῶτον μένοντος. Καθ' ἡμᾶς ὁ ἀντιγραφεὺς παραπληρωθεὶς ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν λέξεων ex καὶ sex παρέδραμε σειρὴν ὁλόκληρον γραμμάτων. Ἰσως διορθωτέον τὸ χωρίον οὕτω »Sex quidem hydrae erant, ex quibus hodie duae ibi sunt (Ἐξ μὲν ὑδρίαι ἦσαν, ἐξ ὧν σήμερον δύο αὐτόθι εἰσὶν)».

Ἀλλ' ἔστω ἐκ τοῦ Ὀδοιπορικοῦ τοῦ Ἀντωνίου διδασκόμεθα τὰς ἐξῆς ἀναντιρρήτους ἱστορικὰς ἀληθείας, ἦτοι: ὅτι περὶ τὸ 500—600 ἔτος ὑπῆρχεν ἐν Κανᾷ ἐκκλησίαι, ὅτι ἐσώζοντο ἐπὶ αὐτόθι δύο ἐκ τῶν ἐξ ὑδρίων, αἵτινες ὑπερέστησαν εἰς τὸ θαῦμα τοῦ Σωτήρος (Ἰωάνν. 6', 6. «Ἦσαν δὲ ἐκεῖ ὑδρίαι λίθιναι ἐξ καίμεναι» κτλ.) ὅτι ἐδ-ικνύετο ἡ πηγὴ, ἐξ ἧς πάντως ἠντλησαν τὸ εἰς οἶνον μεταβληθὲν ὕδωρ καὶ ὅτι ἐφυλάσσετο ἐπὶ αὐτόθι καὶ τὸ ἀνάκλιντρον, ἐφ' οὗ ὁ Κύριος, εἰς τὸν γάμον κληθεὶς, ἀνεκλήθη.

Αἱ δύο ὑδρίαι, αἵς ὁ Ἀντωνίος εἶδεν, ἦσαν, ὡς φαίνεται, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τετοποιημέναι. Τοῦτο ἡμεῖς τοῦλάχιστον ἐξάγομεν ἐκ τῶν ἐξῆς αὐτοῦ λόγων: «καὶ ἦρα ἐπὶ τῶν ὤμων πλήρη (τὴν μίαν)» δηλ. τῶν ὑδρίων) καὶ προσήνεγκα εἰς τὸ θυσιαστηρίον». Ἰσως ἦν ἡ αὕτη μεγαλοπρεπὴς ἐκκλησίαι, ἦν ὁ κατὰ τὸν ὀγδοὺν αἰῶνα εἰς Κανᾶ παραγενόμενος ἄγ. Βιλιάδης (S. Willibald) εἶδε, ἐνθα κατ' αὐτὸν ἐσώζετο ἐπὶ μίᾳ τῶν ὑδρίων (α). Τὴν δὲ παράδοσιν, ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ οἶκος τοῦ θαύματος ἦν ἐκπαλαι εἰς ἐκκλησίαν μεταβεβλημένος, εὐρίσκομεν ἐπικρατοῦσαν ἰδίως παρ' Ἑλληνιστῶν. Οὕτως Ἐπιφάνιος μοναχὸς ὁ Ἀγιοπολίτης, περιηγηθεὶς κατὰ πιθανώτατον λόγον περὶ τὴν δεκάτην δευτέραν ἐκατονταετηρίδα τὴν ἀγίαν Γῆν, καὶ τὴν Κανᾶ ἐπισκεφθεὶς, γράφει, ὅτι εὗρεν αὐτόθι Μοναστήριον, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τόπου φιλοδομημένον, ἐνθα τὸ θαῦμα ἐγένετο (β). Ἀπίσης δὲ καὶ ὁ Φωκάς Ἰωάννης, μοναχὸς καὶ οὗτος ἀνήκων εἰς τὴν ἐν Πάτρῳ Μονῇ τοῦ Θεολόγου, ὁλίγα μετὰ τὸν προηγούμενον ἐτη τὴν Παλαιστίνην περιδούλας, σημειοῖ ἐν τῇ περιγραφικῇ αὐτοῦ βιβλίῳ (γ), ὅτι ἐν Κανᾷ εὗρε Καστέλλον πάντῃ μικρόν, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ χώρου ἀνεγερμένον, ἐνθα τὸ ὕδωρ ὁ Σωτὴρ οἶον ἐποίησεν. Οἰκοθεν δὲ φανερόν, ὅτι οἱ εἰρημένοι περιηγηταὶ τὴν πληροφορίαν ταύτην ἔσχον ἐκ τῆς ἐπιτοπίου παραδόσεως, ἀπορρεούσης πάντως ἐκ χρόνων παλαιωτάτων. Διότι, ὁδοῦ πάρεχον εἰρήσθω, Ἑλληνες οὐδέποτε ἐξέλειπον ἐκ Παλαιστίνης κατὰ πάσας τὰς ἐξῆλλαχάς τῳ κυριαρχίῳ, εἰς αἷς ὁ τόπος ἐκ περιτροπῆς ὑπεβίβλετο. Καὶ κατὰ τὴν σήμερον ἐπὶ κρατοῦσαν παράδοσιν ὁ νῦν ἐν Κανᾷ ὑπάρχων ὀρθόδοξος ναὸς κεῖται ἐπὶ τοῦ τόπου τῆς οἰκίας τοῦ θαύματος (δ). Τὰ δὲ περὶ τὴν σημερινὴν ἐκκλησίαν ἐρείπια κατὰ τοὺς ἐξ αὐτοφίας τὸν τόπον ἱστορήσαντας μαρτυροῦσιν, ὅτι ἀπὸ τῶν πρώτων τοῦ χριστιανισμοῦ αἰώνων ὑπῆρχεν αὐτόθι ἀνεγερμένους μεγαλοπρεπῆς ναὸς (ε), καὶ πιθανῶς αὐτὸς ἐκεῖνος, ὁ κατὰ τὴν ἔκτην καὶ ὀγδόην ἐκατονταετηρίδα ἐπὶ Ἀντωνίου καὶ Βιλιάδου σωζόμενος.

Ἄλλ' ἐπ' ἀνέλωμεν εἰς τὴν τῶν ὑδρίων ὑπόθεσιν.

Ὁ ἐλλόγιμος κ. Diehl, ἐπὶ εἰδήσεων, αἱ ἀρύεται ἐξ Ὀδοιπορικῶν, παρ' ἐπερίων χριστιανῶν γεγραμμένων, στηρίζομενος, λέγει: «ἀπὸ τοῦ ἑκτοῦ αἰῶνος τέσσαρες τῶν ὑδρίων ἐξήχθησαν ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας (i). Ἐν τῷ μεταξύ τοῦ... ἡρώδου αἰῶνος, ὅτε ἐγένετο ἡ τῶν Ἀραβῶν εἰς Παλαιστίνην ἐισβολή, ἀπώλετο ἀπὸ τῆς ὑδρίας (η). Ὀλίγα δὲ μετὰ ταῦτα ἐτη παρέμενον ἐν Κανᾷ μόνον ἡ τούτων ἀνάμνησις. Διότι εἰς προσκυνητὴν τινα περὶ τὸ 1217, καὶ εἰς ἕτερον περὶ τὸ 1231 τὴν Κανᾶ ἐπισκεψάμενους» εἶδεισαν ἀπλῶς τὴν θέσιν, ὅπου αἱ ὑδρίαι πρότερον ἔκειντο».

Καὶ περὶ μὲν τῶν τεσσάρων ὑδρίων, ὧν τὴν ἀληθῆ ἱστορικὴν πορείαν παρακολουθεῖ ὁ κ. Diehl μέχρι τῶν κατωτέρων τοῦ Μεσαιῶνος χρόνων, ὅτε αὐτῶν τὰ ἔχνη ἢ περιεκαλύφθησαν ἢ συνεχύθησαν πρὸς παρεμφερῆ μνημεῖα, ἀδέσποτον καὶ προβληματικὴν ἔχοντα τὴν καταγωγὴν, οὐδὲν ἔχομεν ἰδιαιτέρας μνείας ἄξιον νὰ προσθέσωμεν. Ἀλλὰ πῶς δυνάμεθα ἐν σιγῇ νὰ παραλώμεν τὴν ἐκπαλαι κρατοῦσαν ἐλληνικὴν παράδοσιν περὶ τῶν ἐν Κανᾷ ἐπὶ σωζομένων δύο ὑδρίων; Κατὰ τὸν ἑκτὸν αἰῶνα δύο, ὡς εἶδομεν, ὑδρίαι ὑπῆρχον ἐν Κανᾷ. Ἀπὸ δὲ ταύτης τῆς ἐποχῆς μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἦτοι ἐν διαστήματι 1400 ὁλων ἐκκενῶν, αἱ τοῦ προσκυνηματος τῆς Κανᾶ κάτοχοι Ἑλληνες δύο ὡσαύτως δεικνύουσιν ὑδρί-ας (θ). Ἄν δὲ τοῖς κατὰ τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα ἐσπερίους προσ-

Ὁὐκί λοιπόν ἰδο δπου εἰς τὸ Κανᾶ, ἀλλ' εἰς τὸ λίθος (= οὗτός ἐστιν ὁ λίθος, ὅπου... ὁ Κύριος κτλ.) Νομίζομεν δέ, ὅτι εἰς πάντα τὸν καὶ μικρὸν ἐπιστήσαντα τὸν νοῦν γίνεται φανερόν, ὅτι τοῦ τὰ γραμμάτια χαράσσοντος ἡ διάνοια ἀνεφέρετο εἰς μόνον τὸν ἐν Κανᾶ γνωστότατον καὶ ἐπισημώτατον ἱστορικὸν λίθον, ἐφ' οὗ ὁ Κύριος ἀνακεκλιμένος ὦν ἐθαυματουργήσεν. Ὡστε ἀναλυτικώτερον γραφομένη ἡ ἐπιγραφὴ λημβάνει καὶ ἡμᾶς τὸν ἐξῆς τύπον· οὗτός ἐστιν ὁ ἀπὸ Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας προσερχόμενος λίθος, ὅπου ὁ Κύριος ἀνακλινθεὶς τὸ ὕδωρ κτλ. Οὕτω κατὰ τε τοὺς λογικοὺς καὶ γραμματικοὺς κανόνας ἡ ἐπιγραφὴ ἐξηγουμένη ἀρκεῖ καὶ μόνη εἰς ἀποδείξιν τῆς γνησιότητος τοῦ χριστιανικοῦ τούτου μνημείου. Αἱ δὲ ἄλλαι μαρτυρίαι, αἷς παρακκλιόντες θέλομεν φέρεαι, συντελοῦσιν, ὡς ἐξωτερικαὶ μᾶλλον ἐνδείξεις, εἰς ἐπίρρωσιν τῆς ἀθεντίας τοῦ εὐτοῦ δὴ νοουμένου κειμένου τῆς ἐπιγραφῆς.

Εἰπομεν, ὅτι περὶ τὴν ἐκτὴν ἐκατονταετηρίδα ὁ λίθος ἐτήρειτο ἐν Κανᾶ. Τούτου μάρτυς ὁ ἐκ Πλακεντίας Ἀντωνίνος, ὅστις περὶ τὰ 500—600 μ. Χ. τὴν ἁγίαν Γῆν περιοδεύσας ἐγραψε συνοπτικὴν τῶν κατ' αὐτὴν ἀξιολογημένων περιγραφῆν, ἀκεραίαν μέχρις ἡμῶν περισωθεῖσαν. Ἐν τῇ περιγραφῇ ταύτῃ, Itinerarium (ὁδοπορικῶ) ἐπιγραφομένη, ἀναγινώσκομεν τὰ ἐξῆς· «Deinde milia tria venimus in Cana, ubi Dominus fuit ad nuptias: et accubimus in ipso accubitu, ubi ego indignus parentum meorum nomina scripsi. Ex quibus hydriae duae ibi sunt. Implevi aqua unam, et protuli ex ea vinum: et in humero plenam levavi, et obtuli ad altare, et ipso in fonte lavavimus pro benedictione». «Αἱ εἰς μεθερμηνεύμενα. » Ἐντεῦθεν (ἐκ Νεοκε-» σαρείας δηλ.) ὡς ἀπὸ μιλίων τριῶν ἤλθομεν εἰς Κανᾶ, ὅπου ὁ » Κύριος παρεγένετο εἰς τὸν γάμον» καὶ κατεκλίθημεν ἐπὶ τοῦ » αὐτοῦ ἀνακλιντροῦ, ὅπου ἐγὼ ὁ ἀνάξιος τῶν ἑμῶν γονέων ἐγρα-» ψα τὰ ὀνόματα. Ἐκ τούτων εἰσὶν αὐτὸ ὅτι ὕδρῃαι δύο. » Ἐπλήρωσα τὴν μίαν ὕδατος, καὶ ἐξήγαγον ἐξ αὐτῆς οἶνον.

(α) Κατὰ τὸν περὶ τὴν χριστ. παλαιογραφίαν ἐντριβέστατον κ. Ι. Σακελλίωνα ἡ ἐπιγραφὴ ἀνάγεται εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους τοῦ χριστιανισμοῦ αἰῶνας καὶ δὴ καὶ μέχρις αὐτοῦ τοῦ πρώτου. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἡμετέραν κρίσιν ὡς χρόνον τῆς ἐγχαράξεως αὐτῆς πρέπει νὰ υπολάβωμεν μᾶλλον τὴν ἐν τῇ κειμένῳ δειχθεῖσαι. Ἄν δὲ καὶ ὁ τῶν γραμμάτων τύπος συμμορφοῦται πρὸς ἐποχὴν παλαιότεραν, ἀλλ' ὅμως οὐδὲν κωλύει νὰ υποθέσωμεν, ὅτι τοῦτο προέρχεται ἐξ ἀπομιμήσεως τυχαίας, ὅταν πειστικώτεροι φαίνωνται οἱ περὶ τοῦ ἐναντίου λόγοι.

μὲν δὲ δύο ὕδρῃαι. Κατὰ τὸν ἑκτὸν αἰῶνα δὲ, ὡς εἶδομεν, ὕδρῃαι ὑπῆρχον ἐν Κανᾶ. Ἀπὸ δὲ ταύτης τῆς ἐποχῆς μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἦτοι ἐν διαστήματι 1400 ὅλων ἐκαυτῶν, οἱ τοῦ προσκυνήματος τῆς Κανᾶ κάτοχοι Ἕλληνες δύο ὡσαύτως δεικνύουσιν ὕδρῃας (β). Ἄν δὲ τοῖς κατὰ τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα ἐσπερίοις προσκυνηταῖς μόνῃ ἡ θέσις τῶν ὕδρῃων ἐδεικνύετο, τοῦτο προήρχετο πιθανῶς ἐκ τοῦ ὅτι τότε ἤρχον τῆς Παλαιστίνης οἱ Σταυροφόροι, οἵτινες μετὰ πάσης σπουδῆς καὶ ἀστυτόλως τῶν ἱερῶν μνημείων ἀπεγύμνουσαν τὴν ἁγίαν Γῆν. Ἐπομένως καὶ αἱ αἱ δύο ὕδρῃαι, αἱ μὴ ἐκ Κανᾶ ἐξελθούσαι, ἐσώζοντο ἐπὶ τὸν τόπον, οὐδὲν ἴσως τὸ παράδοξον ἂν υποθέσωμεν, ὅτι αἱ τούτων κάτοχοι Ἕλληνες σκοπίμως ἀπέκρυπτον ἀπὸ τῶν ὁμμάτων τῶν δυσμενῶν αὐτοῖς ἐσπερίων προσκυνητῶν.

Ἄλλ' ἐπαναλάβωμεν αὖθις τὰς λέξεις τοῦ ἐκ Πλακεντίας Ἀντωνίνου, αἷς ἦδη ἀνωτέρω μεθερμηνεύσαμεν. «Ἦλθομεν, λέγει, εἰς » Κανᾶ, ὅπου ὁ Κύριος παρεγένετο εἰς τὸν γάμον, καὶ ἀνακλί-» θημεν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀνακλιντροῦ. Τὸ «ἐπὶ » τοῦ αὐτοῦ ἀνακλιντροῦ» ἰσοδυναμεῖ ἀναντιρρήτως πρὸς τὸ τῆς ἐπιγραφῆς· «οὗτός ἐστιν ὁ λίθος... ὅπου (ἀνακλινθεὶς,) τὸ ὕδωρ οἶνον ἐποίησεν ὁ Κύριος. » Ἐνταῦθα ἡμεῖς τοῦλάχιστον οὐδαμῶς διατάζομεν νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὴν ταυτότητα τοῦ λίθου, καὶ μάλιστα ἀπὸ καὶ λόγους ἔχομεν ἰσχυροὺς, δι' ὧν ἀποδεικνύεται ἡ ἐς Ἑλλάτειαν προσέλευσις αὐτοῦ ἐκ Παλαιστίνης.

Ἄλλ' ὁ Ἀντωνίνος λέγει συγχρόνως, ὅτι ἐγραψεν ἐπὶ τοῦ λίθου καὶ τὸν ἐν αὐτοῦ γονέων τὰ ὀνόματα· τοῦτο ὅπερ ἄλλως ἔθος ἦν

(α) Itinera latina, 1, 260.

(β) Ὁρ. Πατρολ. τομ. 133. σελ. 930

(γ) Αὐτόθι σελ. 934.

(δ) Βενιαμ. Ἰωαννίδου Προσκυντ. τῆς ἁγ. Γῆς· ἐν Ἀθήναις, 1877. σελ. 344. «Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ ἐκκλησίαι τῶν ὁρθοδόξων, ἥτις πιστεύεται, ὅτι κεῖται ἐπὶ τοῦ τόπου, ὅπου ἦν ἡ οἰκία, ἐν ἣ ἐστέλεσε τὸ πρῶτον θαῦμα ὁ Σωτὴρ».

(ε) Ὁ αὐτός, αὐτόθι.

(ζ) Itinera latina, 1, 93.

(η) Αὐτόθι 1, 260.

(θ) Βενιαμ. Ἰωαννίδ. Προσκυντ. σελ. 344. «Δύο ἀρχαιότατοι » λίθινοι πίθοι, ὧν ὁ εἰς χρησιμεύει σήμερον εἰς κολυμβήθραν, κεί- » μενοι ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, ἐρεσκύνουσι τὴν προσοχὴν τῶν προσκυ- » νητῶν. Ἡ ἀρχαιότης τῶν πύθων τούτων ἀνάγεται μέχρι τῆς ἐπο- » χῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καί, ὡς λέγουσιν, εἶπεν ἐξ ἐκεῖνων, οἵτινες » ἐμπεριείχον τὸ εἰς οἶνον μεταβληθὲν ὕδωρ».

ἔκπαλχι τοῖς προσκυνηταῖς (α). Ἐπομένως πᾶς τις περιέργως ἐρω-
τᾷ, ὑπάρχουσι λοιπὸν ἐπὶ τοῦ ἐν Ἑλατεῖα ἀνευρεθέντος λίθου
ταῦτα τὰ γράμματα; πρὸς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἰδοὺ πῶς ἀποκρί-
νεται ὁ κ. Diehl. «Ἐὰν τὸ κείμενον τοῦ Ἀντωνίνου συσχετίσω-
» μεν πρὸς τὸ ἐξ Ἑλατείας μάρμαρον, εὐθὺς ἐπέρχεται ἡμῖν ἡ
» ἐξῆς σκέψις· ἡ κλίνη αὕτη, ἐφ' ἣν ὁ Χριστὸς ἀνεκλίθη κατὰ τὸν
» δεῖπνον τοῦ γάμου, καὶ ἦν κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα ἐδείκνυσεν ἐν
» Κανᾷ, δὲν εἶναι πολὺ πιθανόν, ὅτι εἶναι ὁ προκειμένος λίθος,
» ὁ οὕτω στενῶς συνδεόμενος πρὸς τὴν ἀνάμνησιν τοῦ θαύματος
» Αἱ διαστάσεις τοῦ λίθου οὐδόλως ἀντίκεινται πρὸς τὴν τοιαύτην
» ὑπόθεσιν. Ὁ τρόπος, καθ' ὃν αἱ πλάγια ἐπιφάνειαι ἐστιλβώθη-
» σαν, δεικνύει ἐναργῶς, ὅτι ὁ λίθος ἀπ' ἀρχῆς εἶχε τεθῆ ὡς ἐ-
» δώλιον ἢ ὡς κλίνη ἐν τῇ γωνίᾳ δύο τοίχων. Εἰς ὅλοσχερῇ
» τῆς ὑποθέσεως ταύτης δικαιολόγησιν οὐ ἔρκει ἡ ἐπὶ τοῦ μαρμά-
» ρου τῆς Ἑλατείας ἐπανεύρεσις τοῦ ἐκ Πλακεντίας Ἀντωνίνου.

» Ἐξετάσας μετὰ προσοχῆς τὸ μάρμαρον τῆς Ἑλατείας ἀνε-
» κάλυψα ἐπὶ τῆς ἀνωθεν ἐπιφανείας, πλησίον τοῦ μέρους ἐνθα
» ὤφειλε νὰ ἀναπαύηται ἡ κεφαλὴ καὶ τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώμα-
» τος τοῦ ἀνακλινομένου προσώπου, ἐπιγραφὴν, δι' αἰχμῆς χαρα-
» χθεῖσαν. Τὰ γράμματα ἔχοντα πέντε χιλιοστὰ τοῦ μέτρου ὕψος
» εἶναι εἰς σμικρὸν βάθος κεχαρκαγμένα, διακρίνονται ὁμῶς καθι-
» ρώτατα διὰ φακοῦ. Ὡς ἐκ τοῦ σχήματος δ' αὐτῶν δὲν φαίνονται
» νὰ ᾖαι μετὰ γενέστερα τοῦ ἑκτου αἰῶνος. Ἡ ἐπιγραφὴ, ἥς τὸ
» πρῶτον μέρος ἐξηλείφθη ἕνεκα θραύσεως τοῦ λίθου, παρουσιάζει
» διάθεσιν ὅπως οὖν ἰδιόρρυθμον, ἅτε κατατεταγμένη εἰς στήλας
» παραλλήλους, καὶ διηρημένη ἀρκούντως ἀραιῶς. Τὸ ἐναπομει-
» ναν μέρος τῆς ἐπιγραφῆς ἔχει οὕτω·

ΚΑΙ	ΜΟΥ
ΤΗΣ	ΑΝ
ΜΗΤ	ΤΩΝΙ
ΡΟΣ	ΝΟΥ +

» Εἶναι εὐκολον νὰ συμπληρωθῇ κατὰ προσέγγισιν τὸ κείμενον
» ὁλόκληρον τῆς ἐπιγραφῆς.

(+ Μνήσθητι Κύριε τοῦ πατρὸς) καὶ τῆς μητρὸς μου
Ἀντωνίνου. +

» Μόνον ἂν πρὸς δεχθῶμεν παραδοξὸν τινὰ σύμπτωσιν τοῦ ὀνό-
» ματος καὶ τῆς ἐποχῆς ἐν τῷ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ κεχαρκαγμένῳ
» ὀνόματι Ἀντωνίνου, δὲν δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν ἄλλον παρὰ
» τὸν ἐκ Πλακεντίας. Τοῦτο δὲ δεικνύει πᾶσαν τὴν ἀξίαν τοῦ ἐξ
» Ἑλατείας μαρμάρου. Χάριν τῆς ἐπουσιώδους λεπτομερείας τῆς
» μνημονευομένης ὑπὸ τοῦ προσκυνητοῦ τοῦ ἑκτου αἰῶνος, ὁ
» περίφημος λίθος τῆς Κανᾷ, ὡς ἡ ἐπιγραφὴ δηλοῖ, ἔχει εἰς τὸ
» ἐξῆς καταγωγὴν βεδαιαν καὶ ἱστορίαν ἀσφαλῆ. Ὁ λίθος οὗτος
» προέρχεται ἀναντιρρήτως ἐκ Παλαιστίνης. Ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ
» ἑκτου αἰῶνος ἐδείκνυτο ἐν Κανᾷ εἰς τοὺς προσκυνητὰς ὡς ἡ
» κλίνη, ἐφ' ἧς ὁ Κύριος ἀνεκλίθη ἐν τῷ συμποσίῳ τοῦ γάμου. Εὐ-
» χερῶς κατανοεῖ τις ἐπίσης τὸ σχῆμα τῆς ἐπιγραφῆς, τῆς δη-
» λούσης τὸν λίθον· ἥτοι ὅτι οὗτος εἶναι ἡ κλίνη ἐφ' ἧς ὁ Χριστὸς
» ἀνεκλίθη, ὅτε ἐποίησε τὸ θαῦμα, καὶ ὅτι ὤφειλε τὴν φήμην τῆς
» εἰς τοῦτο τε τὸ θαῦμα καὶ τὴν ἐπίψυσιν τοῦ Θεοῦ σώματος».

Ταῦτα γράφει ὁ κ. Diehl ἐν γλώσσῃ καθαρᾷ καὶ σαφεστάτῃ.
Καὶ ἂν ὄντως διεκρίνοντο τὰ γράμματα, ἅπερ οὗτος τῇ τοῦ φακοῦ
βοηθείᾳ ἀνέγνω, πᾶς τις ἡδέως τε καὶ ἀνεπιφυλάκτως, νομίζομεν,
ἔμελλε νὰ ἀναγνωρίσῃ ἐν αὐτοῖς τὸν τοῦ Ὀδοιπορικοῦ συγγραφέα
μετ' εὐλαβείας ἐπὶ τοῦ προκειμένου λίθου ἀνακεκλιμένον καὶ τὰ
ἀνωτέρω γράμματα γράφοντα. Οὕτε ἦν δυνατόν νὰ δεχθῇ τις το-
σοῦτον περίεργον σύμπτωσιν ὀνομάτων. Ἀλλ' ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν,
ὅτι, καίπερ περιέργως καὶ μόνοι καὶ μετὰ ἄλλων καὶ δὴ καὶ τῇ
τοῦ φακοῦ βοηθείᾳ τὸν λίθον ἐξετάσαντες, ἴχνη μὲν γραμμάτων ἀ-
μυδρὰ ἀδυνατοῦμεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι δὲν διεκρίναμεν, λέξιν τινὰ ὁ-
μῶς ἐξ αὐτῶν νὰ συναρμολογήσωμεν οὐδαμῶς κατωρθώσαμεν (δ).
Ὁ δὲ καὶ μετὰ ἄλλων περὶ τὴν ἡσυχίαν τὴν τότε εἶναι, ὅτι ἀκριβῶς ἐπὶ
τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Diehl ὀριζομένης θέσεως τοῦ λίθου, ἐνθα ἀμυδρὰ
γραμμάτων ἴχνη—διακρίνονται, παρατηρεῖται οὐχὶ τυχαίᾳ ἐκ τοῦ
χρόνου ἢ ἐξ ἄλλης τινὸς φυσικῆς ἐπιδείξεως, ἀλλ' ἐκουσία καὶ βιαία
τριβή. Εἶναι τάχα τολμηρὸν νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι οἱ τὴν τοῦ μνη-
μείου τήρησιν ἐπιτετραμμένοι ἢ ἄλλος τις ἐξηλείψαν ταῦτα, ἀσέ-
βημα θεωρήσαντες ἢ βεβήλωσιν τὸ γενόμενον;

Ἀλλ' ὁ περίφημος τῆς Κανᾷ λίθος λαμβάνει, νομίζομεν, κα-
ταγωγὴν βεδαιαν καὶ ἱστορίαν ἀσφαλῆ οὐ μόνον, ὡς ὁ κ. Diehl

Ἄλλ' ὁ περιφημος τῆς Κωνσταντίνου λείψανος, νομίζομεν, καταγωγὴν βεδαιανὴν καὶ ἱστορίαν ἀσφαλῆ οὐ μόνον, ὡς ὁ κ. Diehl φρονεῖ, ἐκ τῆς ἐπ' αὐτοῦ γραφῆς τοῦ προσκυνητοῦ τοῦ ἔκτου αἰῶνος, ἀλλὰ, καθὼς εὐθὺς θέλομεν δείξει, καὶ ἐκ τῆς ἐρεῦνης τοῦ τόπου, ἐνθα πρὸ μικροῦ ἀνεκαλύφθη.

Ὁ λίθος, ὁ περὶ οὗ ἐνταῦθα ὁ λόγος, ἀνευρέθη, ὡς γνωστὸν, ἐν Ἐλατείᾳ. Ὅτι δ' αὐτόθι ἐκ Παλαιστίνης οὗτος ἀπεκομίσθη καὶ φέρει ἐναργῆ τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ τὰ σημεῖα κατανοεῖ τις, ὅταν ἐξετάσῃ τὰς περὶ τὴν Ἐλατείαν τοποθεσίας. Διότι οὐδὲν τῆς ἐλευθέρας σήμερον Ἑλλάδος μέρος, ἴσως οὐδὲ τῆς λοιπῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ὡς καὶ τῶν νήσων, πιστεύομεν, προβάλλεται εἰς τὸν ὁδοιποροῦντα τοσοῦτον συνεχῆ τὰ τῆς ἀγίας πόλεως Ἱερουσαλήμ ἐνδυμήματα, ὅσον αἱ τοῦ Πατριάρχου ὑπάρχειαι, καὶ δὴ αἱ βορειοανατολικαί. Ἐν στενοτάτῳ ἀναλόγως χώρῳ ἔξ ὅλοι τοποθεσίαι, (γ) τῆς Ἱερουσαλήμ τὸ ὄνομα φέρουσιν, οὔτε καθ' ἑαυτὰς οὔτε ἐν σχέσει πρὸς τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος λίθον δύνανται, νομίζομεν, νὰ θεωρηθῶσιν ὡς συμπτώσεις ἀδιάφοροι. Ἰδοὺ δὲ αὗται.

Α' Ἱερουσαλήμ.

Ἐάν τις ἀπὸ τῆς Ἐλατείας, ὡς ἀπὸ κέντρου, ἀναχωρήσῃ καὶ πρὸς τὴν σημερινὴν κωμόπολιν Δαδίων, τὴν παρὰ τῇ παλαιᾷ Ἀμφικλείᾳ κειμένην (δ), πορευθῇ (ε) ἀκούει παρὰ τῶν κατοίκων τὸ ὄνομα Ἱερουσαλήμ μετ' εὐλαδείας ἀποδιδόμενον εἰς ναὸν τινα ἐντὸς σπηλαίου. Εὐρίσκεται δὲ τὸ σπήλαιον τοῦτο ἐν τινὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Πατριάρχου πρὸς ἀνατολὰς τῆς εἰρημένης κω-

(α) Ὁ αὐτὸς Ἀντωνῖνος, ἵνα παραλίπωμεν ἄλλους, ἐν τῷ Ὀδοιπορικῷ αὐτοῦ (κεφ. 20) διέτρωσεν ἡμῖν τοιαύτην τινὰ πράξιν τοῦ θεοῦ Πατρὸς Ἱερωνύμου ἐπὶ τοῦ στομίου τοῦ σπηλαίου τῆς Βηθλεέμ· «Ὁ πρεσβύτερος, λέγει,» Ἱερωνύμος ἔμπειρος ἐν τῷ λέγειν, σαφὲς ἐν τῷ μεταφράζειν, παρὰ πάντων περιφανὲς καλούμενος, ἐν τῷ στομίῳ τοῦ αὐτοῦ σπηλαίου, (τῆς Βηθλεέμ) ἔγλυψε λίθον, καὶ διὰ σεβασμὸν πρὸς τὸν Σωτῆρα τὸ ἐξ αὐτοῦ αὐτόθι μνημεῖον ἐποίησεν».

(β) Λυπούμεθα, ὅτι ὁ ἀξιότιμος κ. Diehl δὲν παρεπιδημεῖ νῦν ἐν Ἀθήναις, ὅπως ὁδηγήσῃ καὶ ἡμᾶς εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν γραμμάτων, ἀπερ' αὐτὸς ἀνέγνω.

(γ) Τόσας ἡμεῖς τοὐλάχιστον ἐν τῇ ὀλιγοήμερῳ ἡμῶν κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα διατριβῇ ἐξηκριβώταμεν.

(δ) Παυσ. Φωκ. λγ', 5.

(ε) Ἡ ἀπόστασις διαρκεῖ τέσσαρας ὁδοιπορικὰς ὥρας.

μπούλεως και ἐν ἀποστάσει μιᾶς και ἡμισείας ὥρας. Ἡ ἄγουσα ὁδὸς εἶναι λίαν τραχεῖα, ἀνάντης και ἀποτομωτάτη, τὸ δὲ σπήλαιον ἐν μέρει μὲν φυσικόν, ἐν μέρει δὲ και δι' ἀνθρωπίνης χειρὸς κατεσκευασμένον. Ἐντὸς αὐτοῦ ὑπάρχει ἐκκλησίαι ἱκανῶς εὐρύχωρος, ἄλλοτε μὲν δι' ἀγιογραφίας ἐφ' ὕψους ὠραϊσμένη, νῦν δὲ ὡς ἐκ τῶν ἀποσταζόντων ἀπὸ τῆς ὀροφῆς τοῦ σπηλαίου ὑδάτων κατεστραμμένη σχεδὸν ἐντελὴς. Μόνον ἐν τῷ ὁλίῳ τῆς τοῦ ἱεροῦ κόγχης διατηρεῖται ὁπωστὺν καλῶς ἡ Πλατυτέρα μετὰ δύο ἐκατέρωθεν ἀγγέλων ἐκ τοῦ ἀρίστου εἴδους τῆς βυζαντίας ζωγραφικῆς. Εἶναι δὲ, ὅ τε ναὸς και ἡ ζωγραφία παλαιωτάτων χριστιανικῶν χρόνων ἔργα. Περὶ δὲ τὸν ἐντὸς τοῦ σπηλαίου ναὸν ὑπάρχουσι και τινα κελλία προωρισμένα, ὡς φαίνεται, εἰς κατοικίαν μοναχῶν.

Β' Ἱερουσαλὴμ.

Εἰς διῶρον δ' ἀπὸ τῆς Ἐλατείας ἀπόστασιν ὑπάρχει ἡ κώμη Βελίτσα, κειμένη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς παλαιᾶς Τιθορέας (α). Ὑπεράνω δ' αὐτῆς ἐν ἀποτομωτάτῳ και δυσπροσίτῳ μιᾶς τῶν ὑπὸ τοῦ Παρνασοῦ κρημνῷ ὑπάρχει σπήλαιον αὐτὸ τοῦτο εἰς ἐκκλησίαν μεταβεβλημένον, ὃ οἱ κάτοικοι Ἱερουσαλὴμ ὀνομαζοῦσιν.

Γ' Ἱερουσαλὴμ.

Εἰς τετράωρον δὲ πάλιν ἀπὸ τῆς Ἐλατείας ἀπόστασιν ὑπάρχει ἡ και σήμερον δικηρουμένη Μονή, ἥς τὸ ὄνομα Ἱερουσαλὴμ. Κεῖται δ' αὕτη εἰς ὕψος ἱκανὸν ἐπὶ τῆς ἀνατολικομεσημβρινῆς κλιτύος τοῦ Παρνασοῦ. Δυστυχῶς, τοῦ ἀρχιεῖς τῆς Μονῆς ἐξ ἀνημονεύτων χρόνων κατὰ τὴν τῶν μοναχῶν διήγησιν καταστραφέντος, οὐδαμῶν περὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς μαρτυρίαν ἔχομεν. Καὶ ὁ τοῦ Μοναστηρίου δὲ ναὸς κατέπεσεν ἀτυχῶς ἐκ σεισμοῦ ἐν ἔτει 1870. Ἐν μιᾷ τῶν τριῶν τοῦ ἱεροῦ κογχῶν τῇ ἀριστερᾷ πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν τοῦ τοῖχου ὄψιν ὑπῆρχεν ἀντετοιχισμένος λίθος πορώδης, τὴν ἐξῆς φέρων ἐπιγραφήν:

ἔτος ΣΤΠΗ (1570) ἐ
μηνί Μαγίου ε'
ἡμέρᾳ πτ (πέμπτη).

Ἐν τῷ νεωστὶ ἀνεγερθέντι ναῷ τοῦ Μοναστηρίου ἐπὶ τοῦ εἰκονοστασίου ἀνασθηλοῦνται δύο εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ και τῆς Θεοτόκου, ἔργα, ὡς εἰκάζομεν, τῆς δεκάτης δευτέρας ἢ δεκάτης τρίτης ἐκατονταετηρίδος.

Δ' Ἱερουσαλὴμ.

Ἐξῶθεν τοῦ εἰρημένου Μοναστηρίου ἐν οὐ μακρᾷ ἀποστάσει ὑπάρχει σπήλαιον ἐπὶ τοῦ βράχου, ἔχον ἐντὸς ἐκκλησίαν, και καλεῖται ὁμοίως Ἱερουσαλὴμ. Τὰ τῆς σωζομένης τοιχογραφίας μικρὰ λείψανα μαρτυροῦσιν, ὅτι ὁ ναὸς ἐξωγραφῆθη περὶ τὴν δεκάτην πέμπτην ἐκατονταετηρίδα. Ἐν τῷ αὐτῷ σπηλαίῳ περὶ τὸν ναὸν ὑπάρχει ἐν κελλίῳ τὸ πλεῖστον λελαξευμένον, οὐ τὸ ἔδαφος πληρὲς ὕδατος. Ἄλλο μέρος πρὸς κατοικίαν ἀνθρώπου ἐν τῷ αὐτῷ σπηλαίῳ οὐκ ὑπάρχει.

Ε' Ἱερουσαλὴμ.

Ἐν βράχῳ λίαν ὑψηλῷ και ἀποκρήμνῳ οὐ μακρὰν τῆς πόλεως Δεξαδείας εὐρίσκειται σπήλαιον, περιέχον ἐντὸς ἐκκλησίαν διὰ τοιχογραφίας παλαιωτάτης ὠραϊσμένην. Καλεῖται δὲ τοῦτο Ἱερουσαλὴμ.

ΣΤ' Ἱερουσαλὴμ.

Κατὰ τοὺς παλαιούς Δελφούς παρὰ τῷ χωρίῳ, ὅπερ σήμερον καλεῖται Καστρί, ὑπάρχει σπήλαιον Ἱερουσαλὴμ καλούμενον παρὰ τῶν περιόικων.

Νῦν πᾶς τις, νομίζομεν, ἐρωτᾷ περίεργως τί ἄρα γε αἱ ἐν οὕτῳ μικρᾷ τοικίῃ περιφερεία αἱ τόσαι Ἱερουσαλὴμ σημαίνουσιν; Ὅτι τὰ σπήλαια ταῦτα ἐχρησίμυσαν ποτε ἐν χρόναις ἱστορικῶς ἡμῖν γε ἀγνώστοις ἡσυχαστήρια μοναχῶν, φανερόν. Τὸ δὲ ζητούμενον εἶναι, πότερον, οἱ μοναχοὶ οὗτοι ἦσαν μετανάστες ἐκ τῆς ἀγίας Γῆς και εἰς διημερίαν αὐτῆς ἀνάμνησιν ὠνόμασιν τὰ νέα αὐτῶν ἡσυχαστήρια Ἱερουσαλὴμ, ἢ ἀπέδωκαν τὸ ὄνομα τοῦτο ἐκ μεταφορᾶς τῆς ὑπεργείου τε και ὑπερκοσμοῦ ἐκείνης Ἱερουσαλὴμ, εἰς ἣν διὰ τῆς ἰσχυροῦς αὐτῶν πολιτείας ὠρεῖται διηνεκῶς νὰ σπεύδωσι. Ἡ ἐπιτόπιος πάλιν ἔρευνα πρέχει ἡμῖν ἰσχυρότατον λόγον εἰς τὸ νὰ παραδεχθῶμεν τὸ πρῶτον, ὡς τὸ ἀληθέστερον. Καὶ ἰδοὺ:

μνημεῖον; Ἀλλ' ἤδη ζητεῖται πότε ἡ μετανάστευσις αὕτη συνέβη. Καθ' ἡμᾶς οὐκ εὐθὺς μετὰ τὴν εἰσβολὴν εἰς τὴν Παλαιστίνην τῶν ὑπὸ τὸν Ὀυῆρ Ἀράδων (637 μ. Χ). Διότι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης μέχρι τοῦ Καλίου Ἀδδου-λ-Μαλέκ (718) οἱ χριστιανοὶ ἀπῆλθον ἄραξ ἡσυχίας, τηρουμένων ἀκριβῶς τῶν προνομίων, τῶν διὰ τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ Ὀυῆρ αὐτοῖς παραχωρηθέντων. Ἐπειτα ὁμοῦ ὁπὸ τῆς ὀγδόης ἐκατονταετηρίδος μεσοῦτης (750), ὅτε τὸ σιληπρον τῶν Καλιῶν ἀπὸ τῆς δυναστείας τῶν Ὀμειδῶν παρήλθεν εἰς τοὺς Ἀδδασίδας, οἱ χριστιανοὶ και ἰδίως οἱ μοναχοὶ τῆς Παλαιστίνης ἐδοκίμαζον τὰ πανδύνα. Ἰδίως περὶ τὰ τέλη τῆς αὐτῆς ἐκατονταετηρίδος (796) οἱ Ἀράδες ἐλεηλάτησαν τὴν Λαύρην τοῦ ἀγίου Σάββα και τοὺς πλείστους τῶν ἐν αὐτῇ μοναχῶν ἐθνατάωσαν. Ἐν γένει δὲ τὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δεινὰ ἐκτραχυθεῖ ὁ ἱστορικὸς Θεοφάνης (α), και εἶναι εὐκαιρον ἴσως αὐτὸς αὐτοῦ τὰς λέξεις ἐνταῦθα νὰ ἐπαναλάβωμεν. «Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει» (817 μ. Χ.) και πολλοὶ τῶν κατὰ τὴν Παλαιστίνην χριστιανῶν μοναχῶν και λαϊκῶν και ἐκ πάσης Συρίας τὴν Κύπρον κατέλαβον, φεύγοντες τὴν ἄμετρον κἀκρίαν τῶν Ἀράδων. Ἀναρχία γὰρ καθολικῆς κατασχούσης... φόνου τε και ἀρκαγῆς και μισοχρείας, ἀσέληγας τε και πᾶσι πράξεις θεοσυγῆς ἐν κώμῃς τε και πόλεσιν ὑπὸ τοῦ θεολέτου αὐτῶν (τῶν Ἀράδων) ἔθρου; ἐπράττοντο. Οἱ τε κατὰ τὴν ἀγίαν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν πόλιν σεβάσμιοι τόποι τῆς ἀγίας Ἀναστάσεως, τοῦ Κρανίου και τῶν λοιπῶν ἐδοξολογήσαν. Οὕτως δὲ και αἱ κατὰ τὴν ἔρημον ὀδικώθητι Λαύρα και τοῦ ἀγίου Χαριτωῦς και τοῦ ἀγίου Σάββα, και τὰ λοιπὰ Μοναστήρια και αἱ ἐκκλησίαι ἡρηλώθησαν. Καὶ οἱ μὲν τῶν μοναχῶν ἀνηρέθησαν μαρτυρικῶς; οἱ δὲ τὴν Κύπρον κατέλαβον, και ἐκ ταύτης τὸ Βυζάντιον, οὗς Μιχαὴλ ὁ εὐσεβὴς βυσιλεύς και Νικηφόρος ὁ ἀριώτατος Πατριάρχης φιλοφρόνως ἐξένειταν. Τοῖς γὰρ ἔλθουσιν ἐν τῇ πόλει Μοναστήριον ἐπίσημον ἐδώρησται, τοῖς δὲ κατὰ Κύπρον ἐναπομένοντι μοναχοῖς τε και λαϊκοῖς τάλαντον χρυσοῦ ἀπέστειλεν.

Τὴν ἐκ Παλαιστίνης ἄρα μετανάστευσιν τῶν μοναχῶν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Φωκίδος, ὅπου τοῦ Παρνασοῦ αἱ ὑπόρειαι και τὰ ἄρα προσφυστάτας παρῆχον θέσεις εἰς βίον ἀθύρουν και πολιτεῖαν ἀσκητικὴν, ὑπολαμβάνομεν συλλεῖσθαι κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα, τὸ μετὰ τοῦ 718—817 ἔτους. Τότε πιθανώτατα και ὁ λίθος ματεκομίσθη πρὸ αὐτῶν, και ἡ ἐπιγραφὴ ἐπ' αὐτοῦ ἐχρημάθη, ὡς εἶπομεν. Οὕτω, νομίζομεν, ἐξηγεῖται φυσικώτατα ἡ τοῦ λίθου μεταφορά, και λύονται αἱ ἀπορίαι ἃς προβάλλει ὁ ἐλλόγιμος κ. Diehl λέγων: «Πρέπει τις νὰ ἐκλάβῃ ὡς τι τυχαῖον ὅλως, ὅτι» μνημεῖον οὕτω σπουδαῖον ὡς ὁ ἀπὸ Κανῆ λίθος, μετηνέθη» και' εὐθεὶν ἐκ Παλαιστίνης εἰς πόλιν ἐπαρχιακὴν τοσοῦτον ἀσήμενον. Εἰς ἀπλοῦς προσκυνητῆς ἦθελεν ἀπαντῆσαι πολλὰς δυσκολίας μεταφέρων ἐκ Γαλιλαίας εἰς τὴν Ἐλλάδα μάρμαρον» τοιαύτης σπουδαιότητος. Οὐδὲ δύναται τις νὰ ὑποθέτῃ, ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ ἢ ἄλλος τις τῶν μαγιστάνων ἠδύνατο ἐκουσίως νὰ ἀποχυμνωθῇ μνημεῖον οὕτω πολυτίμου χάριν πόλεως (τῆς Ἐλατείας), ἢ οὐδεὶς ἰδικίτερος τίτλος συνίσταται.

Νῦν ὑπολείπεται νὰ ἐξηγησώμεν διὰ τί ἐν Ἐλατεῖᾳ και οὐχὶ ἐν τινὶ τῶν ἡσυχαστηρίων ἢ Μοναστηρίων, αἱ οἱ φυγάδες οὗτοι μοναχοὶ ἐν τοῖς περὶ τὸν Παρνασσὸν τόποις φιλοδύμησαν, ὁ λίθος ἐτοποθετήθη.

Ἐπὶ Πανσκαίου ἡ Ἐλάτεια ἦν ἡ μεγίστη τῶν φωκικῶν πόλεων (δ). Ἐπὶ τῇ πόλει αὐτῇ ἐκτετατὴν ὑπαρχίαν ἀντιτίθει πρῶτον κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα π. μ. π. ὡς ἔδρα ἐπισκοπικῆς. Ἡ ἱστορία διέσωσεν εἰς ἡμᾶς δύο μόνον τῶν τῆς Ἐλατείας ἐπισκόπων ὀνόματα. Ὁ εἰς καλεῖται Ἀθηνόδορος, και ὑπογράφεται ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς ἐν Σαρδικῇ Συνόδου (ἐν ἔτ. 374) (γ) ὁ δὲ ἕτερος Ἀλέξανδρος, δι' ἐπίσης γνωρίζομεν ἐκ τῆς ὑπογραφῆς αὐτοῦ ἐν ἐπιστολῇ τινὶ τῶν ἐπισκόπων τῆς Μητροπόλεως Κορίνθου πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Λέοντα (ἐν ἔτ. 451) (δ). Ὁ δὲ κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα ἀμείψας Ἱεροκλῆς ὁ Γραμματικὸς ἐν τῷ ἑαυτοῦ Συνεκδήμῳ (ε) μνημονεύει, ὡς πόλεως τοῦ τότε Κράτους γνωστῆς, και τῆς Ἐλατείας; εἰ δὲ σὺν αὐτῇ ἀναφέρει και τὴν Δριμύαν, τὴν Δυλλίαν, τὴν Χαλκιδεῖαν και τὴν ἐγγύτατα τῇ Ἐλατεῖᾳ κειμένην Τιθορέαν, ἣν ὀνομάζει Τιθώραν.

Ἀλλ' ὅτι μετὰ τὴν πτώσιν τοῦτον τῶν πόλεων κατὰ τὸν ἕκτον και ἑβδομον, ἴσως δὲ και κατὰ τὸν ὄγδον αἰῶνα ἡ Ἐλάτεια ὑπῆρχεν ἡ σημαντικώτερα, φανερόν ἐκ τοῦ ὅτι ἐν αὐτῇ ἦν ἡ ἔδρα τοῦ ἐπισκόπου. Ὁ ἄρτι ἐν μέρει ἀνασκαφῆς ναὸς, ὁ ἐν τῇ θέσει

σαλήμ, εἰς ἣν οἱ αὐτοὶ ἀποστράφηκεν, ὡς καὶ ἐν τῇ
νεκρῷ νῦν σπεύδωσι; Ἡ ἐπιτόπιος πάλιν ἐρευνᾷ περὶ
ἰσχυρότατον λόγον εἰς τὸ νῦν παραδεχθῶμεν τὸ πρῶτον, ὡς τὸ
ἀληθέστερον. Καὶ ἰδοὺ.

Ἐν τῷ χωρίῳ Βελίτσα τῇ παλαιᾷ δηλονότι Τίβορεξ, ἡ οὖν
μακρὰν κεῖται ἡ ὑπὸ τὸ στοιχεῖον Β ὑποδειχθεῖσα Ἰερου-
σαλήμ, ὑπάρχει ναὸς ἐφημεριακός, τετιμημένος τῷ ὀνόματι τοῦ
Ἀβδᾶ Ζωσιμᾶ, καὶ ὑπομνηστικῶν τῶν ἀσκητικῶν ἐρήμων τοῦ
Ἰορδάνου. Ἡ τοῦ Ἀβδᾶ Ζωσιμᾶ ἱστορία συνδέεται στενῶς τῷ βίῳ
τῆς ὁσίας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας, καὶ εἶναι ἀμφοτέρω τῶν ὀνομάτων
σεβαστὰ παρ' Ἑλλήσι καὶ γνωριμώτατα. Οὐχ ἥτιον δὲ προσφιλὴς
ἐκπαλαί ὑπῆρχε καὶ τοῖς χριστιανικοῖς ζωγράφοις ἡ ἐν τοιχογραφίαις
ἀπεικονίσις τῶν δύο τούτων ἁγίων, ὡς πλεῖσται πανταχοῦ ἐκκλη-
σίαι δεικνύουσιν. Ἀλλ' ὅμως ναὸν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀβδᾶ Ζωσιμᾶ
ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω κόμης οὔτε αὐτοὶ που εἶδον, οὔτε παρ' ἄλ-
λου ἠκούσαμεν. Δὲν ὑποβλεῖται ἄρα γὰρ καὶ τοῦτο στενωτέρω τινὰ
τῶν τόπων τούτων σχεῖται πρὸς τὴν ἁγίαν Γῆν; Τὸ σιζόμενον νῦν
ἐν τῷ χωρίῳ ναῖδριον τοῦ Ἀβδᾶ Ζωσιμᾶ, ἀρχαιοτάτου οὖν, ὡκο-
δομεῖται ἐπὶ ἐρείπειαν παλαιότατον καὶ εὐρυχωροτάτον χριστιανι-
κοῦ ναοῦ, ὅστις πάλιν ἦν ἀνεγερμένος ἐπὶ βάσεων ἑλληνικοῦ οἰ-
κοδομήματος, τὸ δάπεδον ἔχοντος ψηφιδώδες. Τὰ περὶ τὸν ναὶ-
σκον ἀβεβητοτάτα ἐρείπια μαρτυροῦσιν, ὅτι τὸ πάλαι ὑπῆρχε Μο-
ναστήριον. Ἐκ τούτων δὲ μετ' ἀσφαλείας ἴσως δυνάμεθα νῦν παρα-
δεχθῶμεν, ὅτι μοναχοὶ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Μονῆς τοῦ Ἀβδᾶ Ζω-
σιμᾶ εἴτε ἐνεκὰ φόβου ἐπιδρομῆς εἴτε ἐνεκὰ διωγμοῦ ταύτην καταλι-
πόντες ἀνήγειραν ἀντ' αὐτῆς τὴν παρὰ τὴν Ἑλλάτιαν. Ἡ ἐγκατά-
λειψις ἐκείνης καὶ ἡ ἱδρυσις ταύτης φαίνεται, ὅτι συνέβη ἐν ἐποχῇ
πολύ παλαιότερα τῶν σταυροφορικῶν χρόνων. Ἡ δὲ Μονὴ τοῦ Ἀβδᾶ
Ζωσιμᾶ, ἣν εἶδεν ὁ ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τῶν Σταυροφόρων τὴν Πα-
λαιστίνην περιηγηθεὶς Ἐπιφάνιος (δ), πρέπει νῦν ὑποθέσωμεν, ὅτι
ὑπῆρχεν ἐκ νέου συγκροτημένη καὶ ἐπανδρουμένη.

Τὰ τοσαῦτα, ἄρα τῆς τε Ἰερουσαλὴμ καὶ Παλαιστίνης ἀναμνη-
στικὰ ἐν τοῖς πέριξ τῆς Ἑλλάτιας, ὅπου ὁ ἀπὸ Κανᾶ λίθος εὐρέθη,
τί ἄλλο προφανῶς δηλοῦσιν, ἢ ὅτι μοναχοί, μεταναστάντες ἐκ τῆς
Παλαιστίνης ἀθροοί, καὶ ἐν τοῖς προειρημένοις τόποις σκηνώσαν-
τες, συνεπήγαγον μεθ' αὐτῶν τὸ περιφανές τοῦτο χριστιανικόν

(α) Πνυσ. Φωκ. λ' 6.

(β) Πατρολ. tom. 133. σελ. 930. «Ἀπὸ μιλίων δύο ἐστὶ τὸ μι-
ναστήριον τοῦ οὐτοῦ Ζωσιμᾶ τοῦ μεγάλου».

καὶ ἔδδομον, ἴσως δὲ καὶ κατὰ τὸν οὐρανὸν αἰῶνα ἡ Ἑλλάτις ὑ-
πῆρχεν ἡ σημαντικώτερα, φανερόν ἐκ τοῦ ὅτι ἐν αὐτῇ ἦν ἡ ἔδρα
τοῦ ἐπισκόπου. Ὁ ἄρτι ἐν μέρει ἀνασκαφῆς ναὸς, ὁ ἐν τῇ θέσει
κείμενος, ἦν οἱ περίοικοι κατὰ παράδοσιν Μεγάλην Πανα-
γίαν κλοῦσιν, ἴσως ἦν ὁ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, οὐ μόνου, ὡς τοῦ
περικαλεστέρου πάντως ἐν Ἑλλάτι, ὁ Πανσθενὴς μνημονεύει (ζ).
Ὁ ἔθνικος οὗτος ναὸς φαίνεται, ὅτι μετεβλήθη εἰς χριστιανικὴν
ἐκκλησίαν εὐθὺς κατὰ τοῦ πρώτου τοῦ χριστιανισμοῦ χρόνου.
Διότι ἡ κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα ὑπαρξίς ἐν Ἑλλάτι ἔδρας ἐπι-
σκοπικῆς δηλοῖ πάντως, ὅτι πρωίμως ἡ πόλις ἐδέχτο τὸν χρι-
στιανισμόν. Οἱ χριστιανοί, καθὰ παρετηρήσαμεν, μετέβαλον εἰς
ἐκκλησίαν μόνον τὸν σηκόν, ὡς καὶ ἐν τῷ Παρθενῶνι συνέβη, καὶ
καθωράισαν αὐτὸν κατόπιν ἴσως διὰ τοιχογραφίας ἐφ' ὑγρᾶς, ἡς τὰ
ἔχρη μέχρι σήμερον διακρίνονται κατὰ τὴν ἀριστερὰν τοῦ ἱεροῦ
βήματος κόγχην.

Ὁ οὗτος δὲ μέγας καὶ πάγκλος χριστιανικὸς ναὸς, ἡ κεντρικὴ
τῆς Ἑλλάτιος θέσις, ἡ μεταξὺ τῶν περιειρημένων πόλεων ἐπιση-
μότης αὐτῆς καὶ παρὰ πάντων ἡ ἔδρα τοῦ ἐπισκόπου ἐπέσαν, καθὰ
φαίνεται, τοὺς τὸ ἱερὸν μνημεῖον ἐκ Παλαιστίνης μετανεγκόντας,
ἵνα ἀποθέσωσιν αὐτό, ὅπου νῦν ἀνευρέθη.

Ἡ ἐπίσημος τοῦ λίθου ἐπιγραφή, ἡ χωρηχθεῖσα, ὡς εἵπομεν,
ἄμα τῇ ἀρίξει καὶ ἀποθέσει αὐτοῦ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἑλλάτιος,
δεικνύει, ὅτι οὗτος δὲν ἐτοποθετήθη ἐν σχήματι ἀνακλιντροῦ, ὡς
ἔκατο ἐν Κανᾷ κατὰ τὸν ἔκτον αἰῶνα, ἀλλ' ἀνεστηλώθη, καὶ
ἐχορησίμειεν ὡς ἀντικείμενον ἀπακτοῦ κατὰ τὸ ἔθος τῆς Ἑκ-
κλησίας. Ἐν ὁποῖα ὅμως τοῦ ναοῦ θέσει ἦν τετοποθετημένος ἀδύ-
νακτον νῦν ὁριεῖται.

Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἐνάτου αἰῶνος ἡ πόλις Ἑλλάτις ἐπὶ μακρὸν

(α) Ὁρ. Χρονογρ. tom. Α'. σελ. 778 ἐκδ. Βόννης.

(β) Παρβλ. Φωκ. β. βλ. I', 34. » Ἑλλάτις τῶν ἐν Φωκαεῖ με-
γίστη πόλεων ἐστὶ τῶν ἄλλων ».

(γ) Ὁρ. Coll. Concil. ὑπὸ Labbé. tom. II σελ. 692. 6. καὶ 687 c.

(δ) Αὐτόθι tom. IV. σελ. 1922.

(ε) Σελ. 8. ἐκδ. Parthey.

(ζ) Αἱ παρ' ἡμῶν γινόμεναι ἀνασκαφαὶ ἐφάνερων τῆς μιᾶς
τῶν πλευρῶν τοῦ ναοῦ τὴν βάσιν, ἐφ' ἣς ἐστηρίζετο τὸ περίπτερον.
Ἐκεῖ δὲ μήκος ὁ ναὸς 44 μ. 10. πλάτος δὲ μεταξὺ τοῦ περιπτέρου
καὶ τοῦ σηκοῦ 4 μ. 40. Τὰς ἄλλας τοῦ ναοῦ διαστάσεις θ' ἀνερῶ-
σιν τελειότερα ἀνασκαφῇ.

χρόνιον οὐδαμοῦ τῆς ἱστορίας ἀναρχίνεται. Καὶ ἐν αὐτοῖς δὲ τοῖς μεταγενεστέροις καταλόγοις τῶν ἐπισκοπῶν, ὡς ἔδρα ἐπισκόπου, μνημονεύεται ἀντ' αὐτῆς ἡ Δαυλία (α). Μόλις δὲ πού κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα ἐπὶ τῆς τῶν Φράγκων ἐν Ἑλλάδι κυριαρχίας βλέπομεν αὐτὴν. Εἰκάζομεν λοιπόν, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἐνάτου μέχρι τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος ἡ πόλις ὑπέστη δεινὴν κατὰπτωσιν, ἐξ ἧς ἡ ἐντελής αὐτῆς ἀφάνειν προήλθεν. Ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ χρονικοῦ τούτου διχστήματος ἐσθρῶθη, ὡς φαίνεται, καὶ ὁ περιφρῆς αὐτῆς ναός. Τὰ δὲ σωζόμενα λείψανα τοῦ νῦν λεγομένου ναοῦ τῆς Μεγάλης Παναγίας, ἔργα ὄντα ἐργασίας τραχυτάτης καὶ εἰς ἐποχὴν ἀνήκοντα τῆς μεταγενεστέρας βυζαντίας τέχνης, πείθουσιν, ὅτι ὁ σαθρωθεὶς παλαιὸς ναὸς ἀνεκκινίσθη κατὰ τὸν δέκατον δεύτερον ἢ δέκατον τρίτον αἰῶνα. Ἐν τῇ ἀνακκινισθείσῃ τούτῃ ἐκκλησίᾳ ἡ θέσις, ἐν ἣ εὗρέθη ὁ λίθος κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν, ἂν μὴ τις ἄλλη αὐτοῦ μετὰστασις ἐγένετο, μαρτυρεῖ, ὅτι οὗτος ἦν ἐντετοιχισμένος ἐν τῇ ἐξωτερικῇ ὀφει τῆς ἀψίδος, τῆς μεταξὺ τῆς κόγχης τῆς ἱερᾶς Προθέσεως καὶ τῆς ἀγίας Τραπεζῆς. Ἐκ δὲ τοῦ ὅλου σώματος τοῦ λίθου, ὅστις, εἰρήσῃ, διέφερε κατὰ τὸ χρῶμα πάντων τῶν κατὰ χώραν μαρμάρων, ἐφάνετο μὲν ἡ ἐπιφάνεια, ἐφ' ἧς εἶναι κεχραχμμένη ἡ ἐπιγραφὴ.

Ταῦτα περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἄπερ νῦν, ὡς ἐν ἐπιλόγῳ, συγκεφαλαιοῦντες λέγομεν· ἴαν τις συγκρίνῃ τὴν τοῦ λίθου ἐπιγραφὴν » οὗτος ἐστὶν ὁ λίθος... ὅπου [ἀνακκινισθεὶς] τὸ ὕδωρ οἶνον ἐποίησεν ὁ Κύριος » πρὸς τὴν εἰδήσιν τοῦ προσκυνητοῦ τοῦ ἔκτου αἰῶνος » ἡλθομεν εἰς Κανᾶ, ὅπου ὁ Κύριος παρεγένετο εἰς τὸν γάμον, καὶ ἀνεκκλίθημεν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀνακκλίντρον » παρατηρεῖ, ὅτι ἀμφότεραι τοσοῦτον πρὸς ἀλλήλας περὶ τοῦ ἀξιωματικότητος τῆς Κανᾶ ἀνακκλίντρον συμφωνοῦσιν, ὥστε ἀδύνατον νὰ ἀρνηθῇ τὴν ταυτότητα τοῦ μνημείου. Ἀλλ' εἰς μείζονα ἔτι ἐπίρρωςιν τῆς ταυτότητος συντελοῦσι σπουδαίως τὰ ἀμυδρῶς εἰσέτι διακρινόμενα γράμματα, τὰ παρὰ τοῦ εἰρημένου προσκυνητοῦ ἐπὶ τοῦ λίθου γραφέντα· αἱ περὶ τὴν Ἐλάτειν πολλὰ τοποθεσίαι, αἱ τὸ ὄνομα Ἱεροῦσαλὴμ φέρουσαι, καὶ ἡ μοναδικὴ καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, τὰς νήσους καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀέβᾶ Ζωσιμᾶ· ἐξ ὧν πάντων βεβαιοῦται καταδῆλως ἡ στενὴ τοῦ μνημείου πρὸς τὴν ἀγίαν Γῆν σχέσις καὶ ἡ γνησιότης αὐτοῦ ἐξ αὐτῆς τῆς Κανᾶ καταγωγῆς. Ὅθεν λογικευόμενοι μετ' εὐσεβείας καὶ εὐσεβοῦντες μετὰ φιλοκαλίας ὀρεῖομεν εὐπρεπεστέραν νὰ παρασκευάσωμεν τῷ περιδλέπτῳ χριστιανικῷ μνημείῳ τὴν ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ τοποθετήσιν.

(α) Ὁρ. Νεῖλου Δοξικπτρ. (ἤμαρ οὗτος ἐν ἔτει 1143) τάξις τῶν πατριαρχ. θρόνων.